

INDLEDNING

INSTITUTIONSLIV

Af Ole Steen Kristensen¹ & Anne Maj Nielsen²**1. Indledning**

Nogle årstal prenter sig ind i bevidstheden, mens andre hurtigt forsvinder. For forskning i det institutionelle landskab er årstallene 1961 og 1975 væsentlige, men 1972 kommer tæt på. I 1961 udkom Erving Goffmans bog *Asylum*, som varslede en ny måde at forstå institutioner på. Goffman brugte begrebet totalinstitutioner om lukkede institutioner, som nedbryder adskillelsen mellem bolig og arbejdssted. Det særlige ved totalinstitutioner i Goffmans bog om det psykiatriske hospital er, at medlemmerne bor sammen og foretager sig ting sammen, adskilt fra andre mennesker. Den nye patient ankommer til et psykiatrisk hospital med særlige forestillinger om sig selv og eget liv, men disse forestillinger nedbrydes og erstattes af krænkelser, ifølge Goffman i 1961.

I 1975 udkom Michel Foucaults bog *Overvågning og straf*, hvor Foucault med sin særlige idéhistoriske tilgang belyste særlige karakteristika ved fængselsvæsenet. Over tid ændrer straffen karakter og skifter fra fysisk afstraffelse i det offentlige rum til psykisk afstraffelse, dvs. indespærring, overvågning og kontrol i totale og lukkede fængsler. Et sted i bogen rejser Foucault spørgsmålet om, hvorfor man blev ved med at bygge fængsler, selv om man allerede i 1800-tallet vidste, at fængsler ikke virker; de straffede begår ny kriminalitet, når de løslades.

Mellem de to årstal – i 1972 – udkom en bog, der nok fik megen opmærksomhed i 1970'erne, men som i dag er mindre kendt. Det drejer sig om Svein Haugsgjerds bog *Psykiatrien i nyt perspektiv*. Bogen blev udgivet, mens opgøret med den medicinske hospitalspsykiatri rådede; det opgør, der fik navnet antipsykiatrien. Selvom Haugsgjerd ikke selv var antipsykiater, åbnede denne bog alligevel omverdenens øjne for, at psykiatrisk behandling ikke

1 Ole Steen Kristensen er professor i pædagogisk psykologi ved Aarhus Universitet (e-mail: olesteen@psy.au.dk).

2 Anne Maj Nielsen er lektor i pædagogisk psykologi, DPU, Aarhus Universitet (e-mail: amn@edu.au.dk).

kun er et spørgsmål om medicinsk behandling, men også om at finde miljøer, hvor patienterne kunne profitere af denne behandling.

De tre bøger viser noget af spændvidden af dette forskningsfelt. Mens Haugsgjerd anlægger en konstruktiv vinkel på psykiatriske hospitaler, peger Goffman på, at hospitaler kan være altomfavnende og nedbrydende. Foucault viser os, hvordan magt bliver brugt over for enkeltindividet – det panoptikon, han beskrev i 1975, er siden blevet standardudtrykket for døgnovervågning af enkeltpersoner. Sociale institutioner er således steder, hvor enkeltpersoner, der har eller vurderes at have et særligt behov eller en afvigelse, møder professionelle paradigmer under det professionelle paradigmes hege-
moni. Det professionelle paradigme har magten, retten, til at definere ret og vrang, og denne magtudøvelse rummer såvel muligheder som begrænsninger.

Set i tilbageblik er der siden 1970'erne udkommet utallige publikationer om børn, unge og voksnes liv og udviklingsmuligheder i institutioner. Danmarks Pædagogiske Institut markerede sig eksempelvis i 1980'erne med en række psykologiske publikationer om små børns liv og udviklingsmuligheder i vuggestuer og børnehaver. Disse undersøgelser problematiserede vilkårene i dagtilbud for små børns personlighedsmæssige, følelsesmæssige og kognitive udvikling og dokumenterede betydningen af både pædagogiske kvalifikationer og tilstrækkeligt mange voksne til at varetage det vigtige arbejde i dagtilbud for de yngste. Praksisbeskrivelser og undersøgelser af interaktions- og deltagelsesmuligheder i institutioners hverdagsliv erstattede sidenhen et fokus på, hvordan børns kognitive funktioner og udvikling havde betydning for deres opmærksomhed og læring, områder, som der var behov for viden om med henblik på det, der dengang blev anset som bedst mulig tilrettelæggelse af pædagogik og undervisning ud fra viden om børns psykiske kapaciteter og deres udvikling.

Med inspiration fra den kulturhistoriske psykologi satte psykologisk forskning i 1970'erne og 1990'erne fokus på, hvordan sociokulturelle praksisser, betydninger, symbol- og tankesystemer blev lært af børn gennem deltagelse – i hverdagslivet og i institutioner, som bl.a. skolen (Rogoff, 1990). Efter Jean Laves og Etienne Wengers (1993) skelsættende bog *Situated learning* voksede interessen i psykologisk empirisk skoleforskning med observationsstudier og interviews af børn, lærere og andre deltagere for at belyse deres oplevelser og perspektiver på livet i skolen.

De spørgsmål, man stiller i institutionsforskning i dag, er anderledes end på Goffmans, Foucaults og Haugsgjerdts tid. Dels har institutioner udviklet sig, og dels er der kommet nye vinkler til, og nogle af dem bliver præsenteret i dette temanummers artikler.

2. Institutioners janushoved

Institutioners fundamentale byggestene er samværet mellem mennesker. Dette samvær er styret af skrevne og uskrevne normer for acceptabel adfærd. Er samværet mere end blot et møde mellem mennesker, dannes en struktur for samværet. Møder man en ekspedient i en butik eller en makker på en bodega, taler vi ikke om institutioner. I sociologisk forstand kendetegnes institutioner ved vaner og interaktioner, som gentages over tid. Institutioner repræsenterer dermed en social orden eller et socialt mønster, som etablerer sig omkring de væsentlige sociale og psykologiske emner og skaber den problemløsning, som institutioner anvender (Jepperson, 1991). Disse sociale mønstre har stor indvirkning på hverdagen, de daglige interaktioner og den generelle adfærd i institutioner. Ofte bliver de sociale mønstre så indgroede, at de tages for givet, og håndteringen af opgaven kan – efter institutionens selvforståelse – ikke gøres anderledes. Det findes der flere eksempler på i dette temanummer.

Institutioner har ofte en lang og problemfyldt historie bag sig. Opdragelse af børn og unge har eksempelvis optaget mange skribenter og politikere siden oldtiden, og gennem tiderne er der oprettet flere institutioner til at varetage opdragelsen, eksempelvis skolen. Historisk set havde skolen helt op til 1800-tallet en funktion, der var mindre vigtig end familiers levevilkår og arbejde. Mens velstillede borgere selv sørgede for uddannelse til deres børn, modtog de fleste andre børn – indimellem sporadisk – undervisning i almueskolen. I løbet af 1800-tallet ændrede skolen sig, og skolen fik større og større opmærksomhed fra en stadigt voksende statsmagt. Staten involverede sig mere og mere i skolens indretning og sørgede for, at alle børn fik en grundlæggende skolegang. Skolen er som institution et eksempel på, hvordan en institutions modsætningsfyldte praksis opstår i mødet mellem en offentlig diskurs og institutionens indre arbejde. Dette møde mellem en diskurs og faglighed er genstand for flere analyser i dette temanummer.

Institutioner har således en væsentlig samfundsopgave, nemlig den at indføre nye borgere i kulturen eller udøve kontrol over personer, man mener er kommet på afveje (Katzenelson, 1994). Institutioner har bl.a. den opgave at integrere personer i en overordnet diskurs. I institutioner oversættes samfundets krav til konkrete tiltag. Og det indebærer, at institutioner trods samme opgave kan have forskellige former for logik. Institutioner bevæger sig i det felt, hvor personens livshistorie møder den offentlige diskurs. Ikke uproblematisk eller let; indimellem uklart og mudret. Men i institutioner er der samtidig et uudnyttet potentiale, som det bl.a. hedder i amerikansk "community psychology" (Kelly, Ryan, Altman, & Stelzner, 2000). Dette uudnyttede potentiale kan være personer, som andre kan spejle sig i, eller ressourcer, som personer kan drage nytte af. Det er nærliggende at sige, at institutioner har et janushoved. På den ene side kan institutioner underminere en persons bestræbelser, på den anden side kan institutioner give næring til samme person.

Institutioner, der har mennesker som sit primære genstandsfelt, kaldes menneskebehandlende organisationer, eller lidt mere upræcist sociale institutioner. Der kan være tale om institutioner med omsorg, behandling, opdragelse eller træning som primær ydelse. De institutioner, som analyseres i dette temanummer, har fællestræk, som kan sammenfattes i udtrykket vidensarbejde. Et vidensarbejde har sjældent standardprodukter, men er et arbejde, hvor intuition og ekspertise er afgørende for arbejdets kvalitet. Vidensarbejde er således et arbejde, hvor det er medarbejderen, der skaber arbejdet og omdanner en opgave til et "produkt" eller en "service". I dele af den organisatoriske litteratur kaldes dette "human service organizations" (Hasenfeldt, 1992); en moralsk funderet organisation, der dels arbejder med at undervise, vejlede, rådgive, betjene, hjælpe eller behandle mennesker og dels rummer en idé om, hvordan mennesker (såvel ansatte som indsatte) tager imod de gode råd og udvikler sig, mens de opholder sig i eller er underlagt denne organisationstype.

Vidensarbejde i institutioner er karakteriseret ved seks grundtræk:

1. der produceres viden om de personer, der frekventerer institutionen
2. denne viden produceres i et asymmetrisk forhold, hvor professionelle ved mere end dem der frekventerer institutionen
3. professionelle, ansatte i institutionen, udvikler ofte en forestilling om udvikling og om, hvordan personen udvikler sig bedst
4. denne viden skaber et internt videnshierarki
5. institutioner er ikke altid kontingente, hvilket betyder, at institutioner kan udvikle sin egen særlige vidensbaserede logik, uafhængigt af hvad der sker i omverdenen
6. institutioner kan være åbne eller lukkede over for ny, anderledes og udefrakommende viden.

Der er således tale om komplekse organisationer, hvor integration af nytilkomne professionelle ikke kun er et spørgsmål om at lære, hvordan arbejdet udføres, men også et spørgsmål om at tilegne sig viden om, hvordan den dominerende tænkning (hegemoni) er i organisationen. Den nyankomne skal lære at se det, andre professionelle ser. Sociologen Karin Knorr Cetina (1999) ville givetvis omtale dette som en transformationsproces: Den professionelle selekterer et udsnit af patientens virkelighed, danner herudfra forestillinger om patienten, løsrevet fra virkeligheden, og studerer derefter patienten ud fra denne forestilling. Ret beset er der tale om en dobbelt transformation: For det første lærer den professionelle, hvordan problemstillinger hos de personer, der frekventerer institutionen, skal forstås, og for det andet oplever sidstnævnte personer, at kun et udsnit af deres virkelighed tages seriøst. Viden er alfa og omega i denne transformationsproces og producerer et over- og underordningsforhold. Konsekvensen er, at institutioner skaber en vej for de personer, der frekventerer institutionen, og vejen igennem in-

stitutionen giver personer mulighed for at udfolde visse sider af sig selv, mens andre hæmmes. Institutionsliv konstituerer særlige betingelser for tilblivelse som samfundsdeltagende subjekter. Dette bliver særlig tydeligt i møder og sammenstød mellem personers, familiers eller gruppers orienteringer og institutionelle indsatser, der retter sig mod, at orienteringer og praksis skal forandres, uanset om det er et udtrykt ønske fra den eller de berørte.

I dette temanummer finder man analyser af velfærdssamfundets almene institutioner (skoler og daginstitutioner) og analyser af velfærdssamfundets tilbud til udsatte personer (døgninstitutioner, hospitaler og fængsler). Det betyder selvsagt, at adskillige væsentlige institutioner ikke dækkes, ligesom familien som institution kun berøres undervejs. Artiklerne dækker dermed ikke alle aspekter af institutionsforskning, men artiklerne handler om det liv, som leves i eller efter et ophold i sociale institutioner, præget af offentlige diskurser og institutionelle logikker. I institutioner udfolder livet sig ikke på almindelige præmisser, men på de præmisser, som er skabt i og med institutionen.

3. Om temanummeret

Dette temanummer indeholder 12 artikler, der tager fat på aktuelle problemstillinger i sociale institutioner i dag. Temanummerets artikler kan grupperes i tre dele: artikler om institutionsliv, om transition til et selvstændigt voksenliv og artikler om professionelles refleksioner over deres arbejde.

Seks artikler om institutionsliv og dets virkninger

Seks artikler beskriver sider af institutionsliv. Institutionsliv er det liv, der udspiller sig i sociale institutioner under de rammer, der er stillet til rådighed, og det liv, der er præget af institutionernes logik – et institutionsliv, der rummer potentialer såvel som begrænsninger. Grethe Kragh-Müller rejser spørgsmålet om, hvorvidt fri leg i børnehaven er fri. En række institutionelle betingelser i dagligdagen begrænser og udfordrer børnenes leg. Konkret skaber de fysiske rammer og den fysiske indretning af en børnehave begrænsninger for børnenes legemuligheder. Noget så simpelt som voksenborde og -stole kan begrænse børns leg. Kragh-Müller påpeger, at idéen om fri leg ikke skal opgives. Den frie leg er det, børnene foretrækker; en leg, hvor voksne ikke har adgang, men balancen mellem fri leg og voksenstyret leg er vanskelig, og pædagoger må have en særlig opmærksomhed på dette.

Med et historisk afsæt analyserer Anja Hvidtfeldt Stanek børns overgang fra børnehave til skole. Stanek udfolder, hvordan professionskampe og offentlige diskurser om børn forskyder et skoleproblem til børnehaven. Den samfundsmæssige interesse i, at børn på sigt når et højere og højere uddannelsesniveau, forskyder ambitionerne om at hjælpe børn nedad, hvilket for børnehavebørn betyder, at børn præsenteres for skolen og skolekrav allerede

i børnehaven, og Stanek påpeger, at nye pædagogiske tiltag, som f.eks. skolestart, ikke er et problem for alle børn, selv om alle børn omfattes af tiltaget.

Samfundets institutioner har bl.a. til opgave at håndtere paradokser og dilemmaer, men denne opgave kan føre til afmagt blandt ansatte i institutionerne. Det skriver Christina Holm Poulsen om i sin artikel, hvor hun fokuserer på vanskelige skolesituationer. Når lærerne har vanskeligheder med at tackle udfordringer, er det ikke et kompetenceproblem, sådan som det ofte er opfattelsen, men et spørgsmål om arbejdsbetingelser. Holm Poulsen påpeger, at det ikke er et spørgsmål om arkitektur, men om arbejdsbetingelser, der knytter sig til de dobbeltheder, som er en del af lærerens arbejde. Og Holm Poulsen påpeger, at nye sociale dynamikker, positioner og muligheder opstår, når læreren har mulighed for at organisere og samarbejde på fleksible måder. Dette kan modvirke fastlåste samspil og individualisering af vanskeligheder.

Institutioner handler også om at skabe læring, og i Danmark ser vi ofte tryghed som en forudsætning for læring. Ruth Aharoni og Hanne Kristine Adriansen skriver om tryghed som en implicit forudsætning for al læring og rejser spørgsmål om, hvilket belæg der er for det. Idéen om, at tryghed er en forudsætning for læring, er imidlertid ikke entydig og kan ikke findes i alle kulturer. I et konkret studium af anoreksipatienter vises det, at tryghed spiller en væsentlig rolle. Aharoni og Adriansen undersøger, hvori trygheden består, og bruger erfaringer fra en psykoedukation til at vise, hvordan tryghed i form af tillidskabende rammer er afgørende for deltagernes læring.

Elisabeth Fransson skriver om fængselsarkitektur og om, hvordan en ny type institution skabes i norsk kriminalforsorg. Fransson udfolder, hvordan institutionerne trods et enslydende mandat udfolder deres arbejde forskelligt – med forskellige institutionslogikker til følge. Det er ikke i sig selv overraskende, men det er væsentligt at tydeliggøre, hvilken type institution unge fængsles i. Straf, miljøarbejde og miljøterapi er vævet ind i hinanden. Miljøarbejde og -terapi er rettet imod den enkelte og ikke imod fællesskabet, og straffen får betydning for, hvordan miljøterapien defineres og gennemføres.

Søren Walther Nielsen analyserer etnografisk materiale i en undersøgelse af de transformationer, en fængselsindsat oplever gennem fængselsophold i en længere årrække. I det etnografiske datamateriale indgår forskerens følelsesmæssige oplevelser som datamateriale, der bidrager til indsigt i fængselsopholdets betydninger. Forskerens følelsesoplevelser analyseres i et parallelt spor med den indsattes fortællinger om sit liv og illustrerer, hvordan undersøgelse af et andet subjekt betyder, at undersøgelsens objekt altid er i opbrud, så både den undersøgende og den undersøgte “jeg” dannes og gendannes til nye anderledes “jeger” over tid.

Tre artikler om overgangen til et selvstændigt voksenliv

Tre artikler fokuserer på unge i overgangen til et selvstændigt voksenliv. De tre artikler viser tilsammen, at sociale relationer er væsentlige, men deres betydning er forskellig, set i forhold til unges situation.

Mette Lykke Nielsen, Mette Toft Rønberg og Niels Ulrik Sørensen skriver om unges tilhørsforhold, når de flytter hjemmefra, og viser, at sociale relationer er vigtigere end materialitet og relationen til familie. Med deres artikel viser Nielsen, Rønberg og Sørensen, hvordan unge bringer deres tilhørsforhold i barndommen med ind i voksenlivet, og den transition er en affektiv proces, som både handler om materialitet eller stedet, hvor de er opvokset, opbygning af nye relationer til andre og skabelse af en ny hverdag med eller uden elementer fra barndommen. Denne proces er med til at skabe tilhørsforhold i et selvstændigt voksenliv. Separationen fra barndomshjemmet er forskellig, men væsentligst er de sociale relationer, som unge opbygger og derigennem skaber et tilhørsforhold.

To artikler beskæftiger sig med metasynteser – en forholdsvis ny systematisk litteratursøgning (Kristensen, 2018). Sidst i 1980'erne påpegede to etnografer behovet for at skabe en syntese af et større antal kvalitative studier, og de to etnografer formulerede en stringent procedure for, hvordan kvalitative studier oversættes til hinanden (Noblit & Hare, 1988). Siden deres banebrydende arbejde er der udviklet mange syntesemetoder, der baserer sig på den antagelse, at metasyntese er en måde, hvorpå det er muligt at undersøge, sammenligne og generalisere resultaterne fra mange kvalitative undersøgelser. Det er en kontroversiel tilgang. Kritiske indvendinger går bl.a. på, at man mister det unikke, hvis kvalitative studier syntetiseres. Nogle kritikere vil mene, at en syntese svarer til at opsummere digte om kærlighed. En syntese er derfor ikke alene en sammenfatning af andres unikke studier, men er et unikt studium i sig selv (Sandelowski, Docherty, & Emden, 1997). Derfor er der heller ikke nogen "formel", man kan bruge, sådan som vi kender det fra kvantitative metaanalyser. En metasyntese følger principperne i kvalitativ analyse med en analytisk vekselvirkning mellem teori og data.

For unge, der har været anbragt uden for eget hjem i løbet af barndommen, er tilværelsen præget af brud og ustabilitet, såvel i forhold til det sted, man bor, som i forhold til de relationer, man opbygger undervejs. Dette liv som barn præger transitionen til et selvstændigt voksenliv, hvor etablering af sociale relationer til andre som voksen byder på vanskeligheder. I sin metasyntese undersøger Ole Steen Kristensen, hvordan tidligere anbragte unge foregriber noget ukendt. Det hjem, som andre unge tager stilling til i transitionen, findes ikke for tidligere anbragte unge, der derfor må klare sig på egen hånd. Det går ikke altid, og derfor påkalder området sig opmærksomhed. I artiklen, der giver et overblik over international litteratur på forskningsfeltet, konkluderes det, at de unge er fanget mellem et system, der har særlige forestillinger om dem, og egne forestillinger om en håbefuldst fremtid.

Unge, der har modtaget en dom for kriminalitet og er havnet i fængsel, står ligeledes over for særlige vanskeligheder, når de løslades. I sin artikel tager Emma Østrup Brøgger fat på, hvordan de unge oplever løsladelsen og de vanskeligheder, de står over for her. I sin metasyntese giver Brøgger en oversigt over international litteratur og påpeger på baggrund heraf, at træningsprogrammer i fængsler sjældent er virksomme. Det skyldes, at de unge står over for mindst tre problemstillinger: at få struktur på hverdagen, at forme et socialt netværk og at føle, at de hører til i samfundet. Emma skriver om resocialisering af unge kriminelle og peger på, at programmer i fængslerne sjældent er virksomme efter løsladelse. Relationer, tilhørsforhold og struktur på hverdagen er mere væsentlige.

Tre artikler om professionel refleksion i institutioners praksis

Tre artikler handler om, hvordan den professionelle personlige forståelse og forholdemåder er på spil. Det er relevant at se nærmere på, hvordan professionelle kan håndtere de udfordringer, de oplever som personlige, og som har betydning for både deres trivsel i arbejdet og for deres muligheder for at drage omsorg for og støtte udvikling og læring hos de børn og unge, de arbejder med. Dette tema handler bl.a. om interventioner over for professionelle, f.eks. pædagoger eller folkeskolelærere, og forståelser af dynamikker i de sociale samspil i pædagogisk arbejde.

Freja Filine Petersens artikel handler om hendes undersøgelse af, hvordan pædagoger i dagtilbud for de yngste oplever egenomsorg i institutionslivet og virkninger af deres egenomsorg for samspil med børn i vanskelige situationer. Undersøgelsen følger et kursus over halvandet år, hvor pædagoger, primært via kropslige øvelser og refleksioner, udviklede deres forståelse af egenomsorg baseret på egne erfaringer. Artiklens undersøgelse bygger på kvalitative interviews, og Petersen karakteriserer dels de invariante strukturer i pædagogernes oplevelser af egenomsorg, dels hvordan pædagogerne i løbet af kurset udviklede mere intentionelt omsorgsfulde samspil med børn og kolleger i institutionen.

Anne Maj Nielsen og Per Fibæk Laursen introducerer kritiske perspektiver på begrebet relationskompetence, og ud fra en longitudinel undersøgelse af arbejde i praksis med relationskompetence tilbageviser de kritikens hovedpunkter. I artiklen præsenteres undersøgelsen af et unikt fireårigt udviklingsarbejde på læreruddannelsen VIA/Aarhus. Artiklen karakteriserer, hvordan disse lærerstuderende og lærere lærte og anvender det, de opfatter som relationskompetence, hvordan det har fået betydning for deres arbejde og samspil med elever, forældre og kolleger og for deres trivsel i arbejdet.

Anne Maj Niensens artikel om ubevidste dynamikker i menneskefagernes institutionsliv afslutter dette tema. I artiklen introduceres fænomenologisk og kybernetisk netværkpsykologisk teori om ubevidst viden, kropslig hukkommelse og ubevidst intelligens, der danner grundlag for umiddelbar forståelse af følelsesudtryk og intentioner hos andre i en fælles sociokulturel

sammenhæng. Baseret på denne tilgang analyseres eksempler, som underviserne i praksis har oplevet som vanskelige, til illustration af, hvordan kropslig hukommelse, ubevidst intelligens og intentionalitetsudviklende uddannelse kan få betydning for professionelles handlemuligheder i interpersonelle samspil i institutionslivets kontekster.

REFERENCER

- Foucault, M. (1977). *Overvågning og Straf*. København: Rhodos (oprindeligt fra 1975).
- Goffman, E. (1961). *Asylum*. New York: Doubleday & Co.
- Hasenfeldt, Y. (1992). *Human services as complex organization*. Thousand Oaks, Calif.: Sage.
- Haugsgjerd, S. (1972). *Psykiatrien i nyt perspektiv*. København: Hans Reitzel.
- Jepperson, R.L. (1991). Institutions, Institutional Effects, and Institutionalism. In P.J. DiMaggio, & W.W. Powell (Eds.), *The New Institutionalism in Organizational Analysis*. Chicago, Ill.: University of Chicago Press.
- Katzenelson, B. (1994). *Homo Socius*. København: Gyldendal.
- Kelly, J.G., Ryan, A.M., Altman, B.E., & Stelzner, S. (2000). Understanding and changing social systems: An ecological view. In J. Rappaport & E. Seidman (Eds.), *The Handbook of Community Psychology* (pp. 133-159). New York: Plenum.
- Knorr Cetina, K. (1999). *Epistemic Cultures*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Kristensen, O.S. (2018). *Meta-synteser af kvalitative studier. En introduktion til studier af studier af intervention*. Aarhus: Aarhus University Scholarly Publishing Services.
- Lave, J., & Wenger, E. (1993). *Situated learning. Legitimate peripheral participation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Noblit, G.W., & Hare, R.D. (1988). *Meta-Ethnography. Synthesizing qualitative studies*. Newbury Park: Sage.
- Rogoff, B. (1990). *Apprenticeship in thinking: cognitive development in social context*. New York: Oxford University Press.
- Sandelowski, M., Docherty, S., & Emden, C. (1997). Qualitative Metasynthesis: Issues and Techniques. *Research in Nursing & Health*, 20, 365-371.